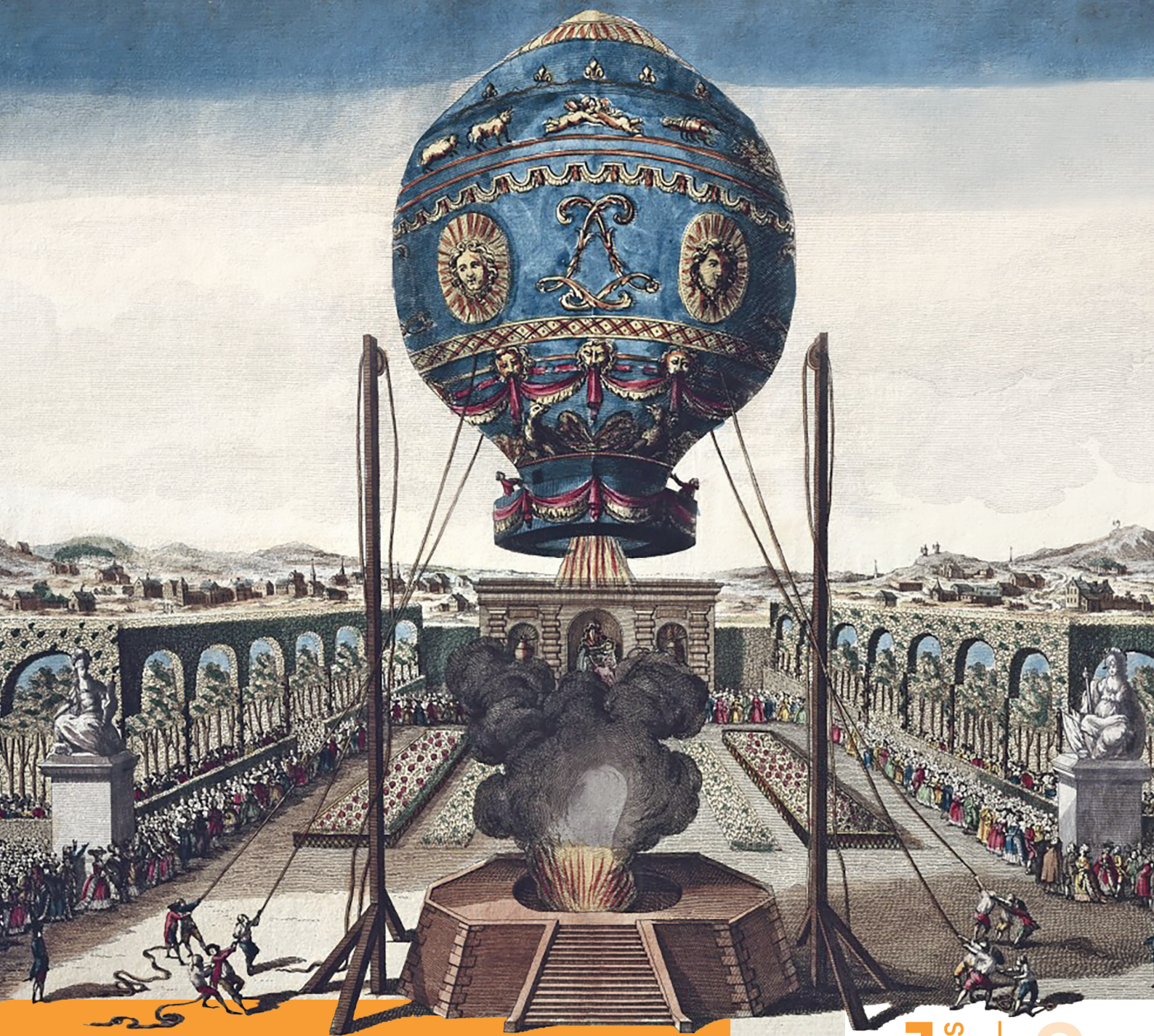

Vadovėlis
Istorija

1 DALIS | 2

9

HORIZONTAI

šviesa

klasė

Turinys

Kaip mokytis su vadovėliu	4
---------------------------------	---

Reiškinio tyrinėjimas. LAISVĖS GALIA	6
--	---

Naujieji laikai. Ko mokysimės 9 klasėje: laikas, erdvė, temos	12
---	----

Istorijos mokslo teorija. Istorinio pasakojimo kūrimas	20
--	----

Istorinio pasakojimo kūrimas. I žingsnis: plano rengimas	21
--	----

I ciklas

Apšvietos idėjos ir jų sklaida. Napoleono epocha	24
--	----

Apšvietos epocha: kodėl verta to mokytis?	26
---	----

Apšvietos epochos ir Moderniųjų laikų laiko juosta. Ko mokysimės?	28
---	----

Idėjų bankas. Apšvieta – proto, mokslo, filosofų, švietimo amžius	30
---	----

Įžanga. Laisvė – pagrindinė Apšvietos epochos idėja	38
---	----

1. Apšvietos idėjų raiška Europoje ir Šiaurės Amerikoje	44
---	----

2. Prancūzijos didžioji revoliucija ir jos sukeltos permainos	56
---	----

3. Abiejų Tautų Respublikos pakilimas ir sužlugdymas	66
--	----

4. Napoleono epocha Europoje	76
------------------------------------	----

Istorinio pasakojimo kūrimas. II žingsnis: sakinių formulavimas	84
---	----

Atrandame istorijos paveldą	86
-----------------------------------	----

Apibendrinimas	88
----------------------	----

II ciklas

Industrinė revoliucija, jos sklaida ir padariniai	92
---	----

Industrinės revoliucijos: kodėl verta to mokytis?	94
---	----

Industrinės visuomenės kūrimosi laiko juosta. Ko mokysimės?	96
---	----

Idėjų bankas. Industrinė visuomenė: mokslas, technologijos ir gamyba	98
--	----

Įžanga. Industrinės revoliucijos	104
--	-----

1. XVIII–XIX a.: Didžioji Britanija ir pirmoji industrinė revoliucija	110
---	-----

2. Industrinės revoliucijos įtaka tradiciniam žmonių gyvenimo būdui ir aplinkai	118
---	-----

3. Kasdienybė Vakarų Europoje ir JAV: kaimas ir miestas	126
---	-----

4. Lietuvos ūkis ir visuomenė XIX a. pirmoje pusėje	134
---	-----

Istorinio pasakojimo kūrimas. III žingsnis: sąvokų kūrimas ir vartojimas	140
--	-----

Atrandame istorijos paveldą	142
-----------------------------------	-----

Apibendrinimas	144
----------------------	-----

III ciklas

Socialiniai XIX a. pirmos pusės judėjimai. Moderniosios politinės sistemos formavimasis	148
---	-----

Socialiniai judėjimai ir politinė sistema: kodėl verta to mokytis?	150
--	-----

Socialinių ir politinių judėjimų laiko juosta. Ko mokysimės?	152
--	-----

Idėjų bankas. Socialiniai judėjimai: kaip formuojasi modernioji politinė sistema	154
--	-----

Įžanga. Socialiniai ir politiniai XIX a. pirmos pusės judėjimai bei ideologijos	160
---	-----

1. Socialiniai judėjimai ir jų įtaka Vakarų visuomenių raidai	166
---	-----

2. Politinės ideologijos ir politiniai judėjimai	176
--	-----

3. Politiniai XIX a. pirmos pusės judėjimai	184
---	-----

4. Kultūriniai ir visuomeniniai sąjudžiai Lietuvoje. 1830–1831 m. sukilimas	190
---	-----

Istorinio pasakojimo kūrimas. IV žingsnis: chronologinio (linijinio) pasakojimo rašymas	202
---	-----

Atrandame istorijos paveldą	206
-----------------------------------	-----

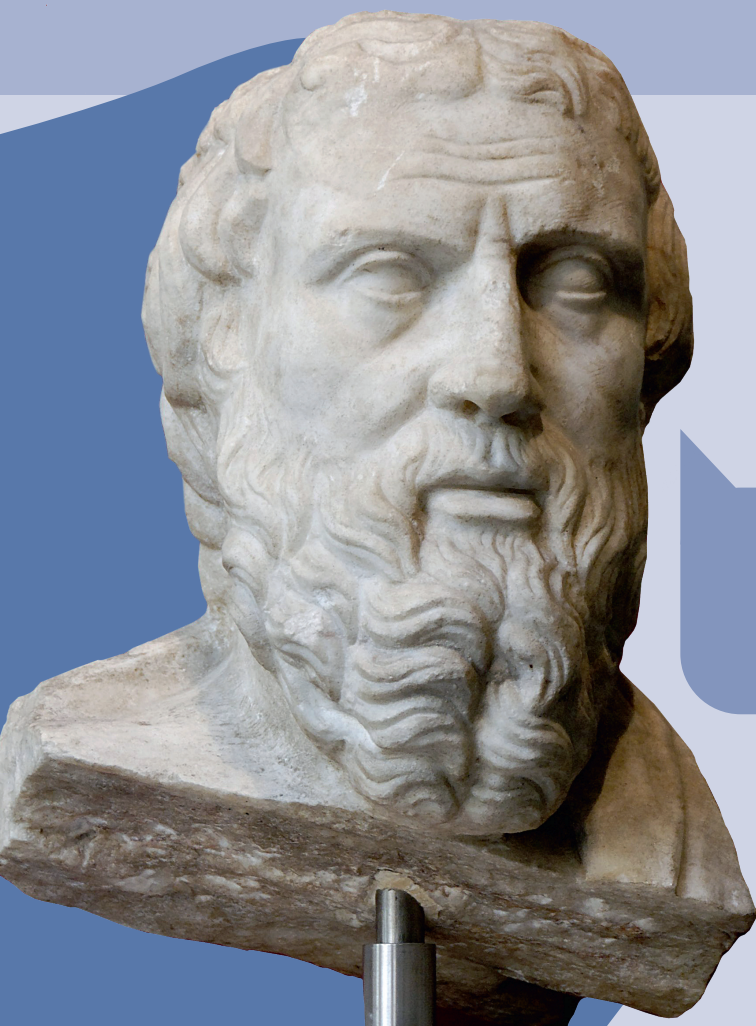
Apibendrinimas	208
----------------------	-----

Istorijos mokslo teorija.

Istorinio pasakojimo kūrimas

Artimiausią dešimtmetį gebėjimas įtikinamai pasakoti istorijas bus lemiamas – vienintelis svarbiausias – gebėjimas, padėsiantis jums įgyvendinti svajones. Per ateinančius dešimt metų įvyks didžiausias žmonijos civilizacijos šuolis, todėl istorija, kurią pasakosite sau ir kitiems, atvers jums naujų galimybių ir, galimas daiktas, pakeis pasaulį.

Žurnalistas, komunikacijos mokytojas
Karmainas Galo (*Carmin Gallo*) apie gebėjimo
pasakoti svarbą šių dienų pasaulyje (2016)

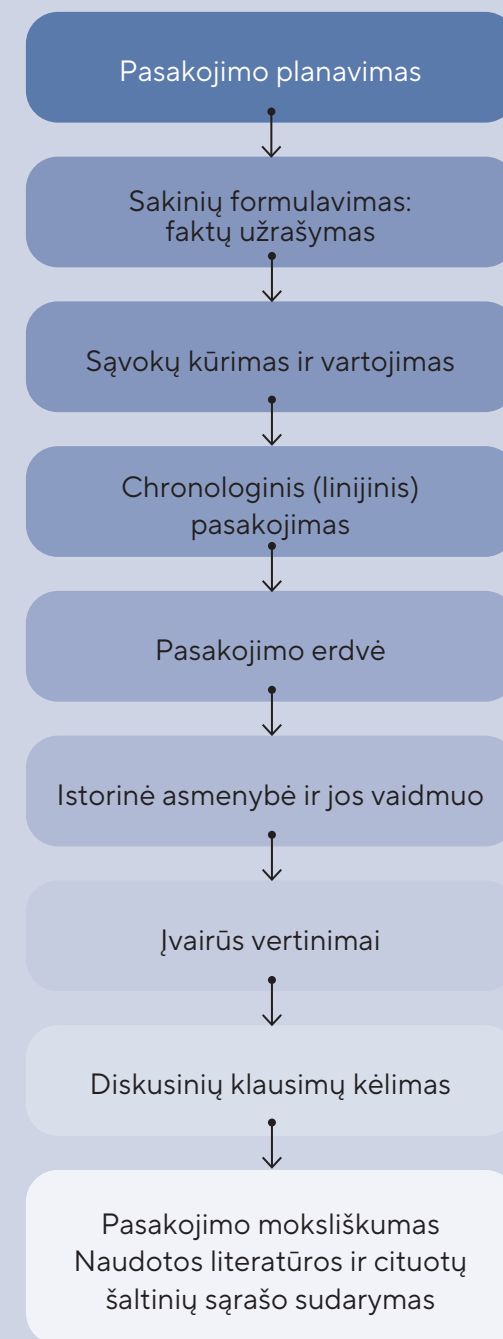
Senovės graikų istorikas ir keliautojas Herodotas veikale „Istorija“ perteikė savo kelionių patirtį, tyrinėtų kraštų gyvenimą, sutiktų žmonių pasakojimus. Žodis *istorija* reiškė liudijimą, tyrinėjimą, taip pat pasakojimą. Šiandien Herodotą įprasta vadinti istorijos mokslo tėvu. Mūsų laikų istorikai, kaip ir Herodotas, kuria pasakojimus, liudijančius praeitį. Gebėti kurti pasakojimą kaip praeities liudijimą – istorikui būtinas įgūdis.

Remdamiesi anksčiau pateikta medžiaga, nurodykite argumentus, kuriais galima pagrįsti teiginį apie pasakojimo kūrimo įgūdžio naudą. Ar pritariate Karmaino Galo minčiai, kad mūsų laikais gebėjimas pasakoti yra svarbiausias gebėjimas?

Pasakojimų tematika gali būti labai įvairi. Apie tai nemažai mokomasi per lietuvių kalbos ir literatūros, užsienio kalbų pamokas. Per istorijos pamokas mokysimės kurti **istorinius pasakojimus**, pagrįstus istorijos mokslo principais. Šiais mokslo metais nagrinėsime universalias (bendras) istorinių pasakojimų kūrimo strategijas, taisykles, lengvai pritaikomas įvairios tematikos pasakojimams. Įgudę pasakoti universaliai, gerokai lengviau įsisavinsite atskirų pasakojimo tipų kūrimo principus.

Mokysimės planingai: kiekviename žingsnyje (etape) susipažinsime su pasakojimo plėtojimo elementais, padedančiais paprastas, vienmates istorijas paversti giliaminčiais tekstais.

Tikslas – gebėti kurti istorinius pasakojimus, kuriuose atskleidžiama tam tikra tema ar problema, atspindi laikas, erdvė, parodomas istorinių asmenybių vaidmuo ir pateikiami įvairūs įvykių vertinimai.

Praktinis siekinys – įvaldyti universalius teksto kūrimo principus ir juos taikyti įvairiose gyvenimo situacijose, reiškiant savo mintis, požiūrį, pateikiant vertinimus.

Istorinio pasakojimo kūrimas. I žingsnis: plano rengimas

Bet kuri veikla bus sklandesnė ir efektyvesnė, jei, prieš jos imdamiesi, parengsime planą, nors ir patį bendriausią. Planuodami istorinį pasakojimą, atsakome į klausimus:

- ① Apie ką noriu pasakoti? Pirmiausia pasirenkame pasakojimo objektą ar temą. Pasakojimo objektas gali būti įvykis (pavyzdžiui, Napoleono žygis), istorinis dokumentas (pavyzdžiui, JAV konstitucija), regionas (pavyzdžiui, Aukštaitija), asmenybė (pavyzdžiui, Napoleonas Bonapartas) ir pan.
- ② Kada vyksta pasakojami įvykiai? Apibrėžiame chronologines pasakojimo ribas.
- ③ Kur vyksta pasakojami įvykiai? Atrenkame pasakojimo plėtotei svarbias erdves.
- ④ Kas yra pasakojimo veikėjai? Pravartu sudaryti išankstinį veikėjų sąrašą.

Planuoti padeda įvairių minčių žemėlapių kūrimas. Paprastai pradedame nuo pirminės gana neaiškios ir aptakios idėjos, vėliau ją tiksliname – detalizuojame temą, laiką, erdvę, dalyvius. Kuo smulkiau detalizuojame, tuo labiau plečiasi minčių žemėlapis:

I CIKLAS

APŠVIETOS IDĖJOS IR JŲ SKLAIDA. NAPOLEONO EPOCHA

Povilas Ksaveras Bžostovskis suteikia laisvę Paulavės valstiečiams (dail. Pranciškus Smuglevičius, 1795 m.)

Šiame cikle

Apšvietos epocha: kodėl verta to mokytis?

Apšvietos epochos ir Moderniųjų laikų laiko juosta.
Ko mokysimės?

Idėjų bankas. Apšvieta – proto, mokslo, filosofų, švietimo amžius

Ižanga. Laisvė – pagrindinė Apšvietos epochos idėja

1. Apšvietos idėjų raiška Europoje ir Šiaurės Amerikoje
2. Prancūzijos didžioji revoliucija ir jos sukeltos permainos
3. Abiejų Tautų Respublikos pakilimas ir sužlugdymas
4. Napoleono epocha Europoje

Istorinio pasakojimo kūrimas. II žingsnis: sakinių formulavimas

Atrandame istorijos paveldą

Ką veiksime

- **Susipažinsime** su laisvės ir kitomis Apšvietos epochos idėjomis, jų autoriais.
- **Išsiaiškinsime**, kodėl Apšvietos epochoje keitėsi visuomenės požiūris į įprastas gyvenimo normas.
- **Nagrinėsime** politinius, ekonominius, socialinius, kultūrinius Lietuvos, Vakarų Europos ir JAV visuomenės gyvenimo pokyčius.
- **Įvertinsime** laisvės, išsilavinimo ir mokslo svarbą XVIII a. ir dabartiniais laikais.
- **Susiesime** dabarties pasaulio, XVIII a. ir XIX a. pradžios visuomenės patirtį.

Raktiniai žodžiai

Apšvietà

Civilinis kodeksas

deklaracija

Edukacinė komisija

enciklopedistai

kongresas

konstitucija

kontineinė blokadà

revoliucija

liberum veto

moks.link/bbzy

Apšvietos epocha: kodėl verta to mokytis?

1 pav. Flamandų mokykla Nyderlanduose XVII a. (dail. Adrianas van Ostadė, 1662 m.)

Dar XVII a. to paties dalyko vienoje klasėje mokėsi skirtingo amžiaus ir pasiekimų mokiniai. Jiems dėstė vienas mokytojas. Neretai mokiniams reikėjo rasti ribotai prieinamą informaciją, mokytis iš šimtų ar daugiau metų nekeičiamų knygų (religinių veikalų), nes vadovėlių stigo.

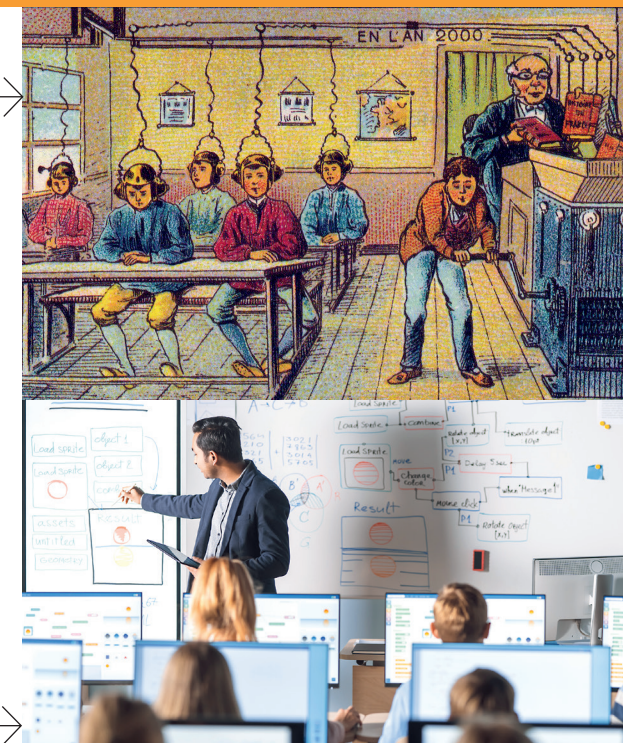
Palyginkite flamandų (1 pav.), savo dabartinę ir ateities (2 ir 3 pav.) mokyklas. Kokią įtaką ugdymo procesui turi skirtingo amžiaus vaikų mokymasis kartu? Kas pasikeitė nuo XVII a.? Kaip susipažįstate su gamtos reiškiniiais? Su kokio amžiaus mokiniais mokotės vienoje klasėje? Kaip atrodo patalpa, kurioje mokotės istorijos, kitų dalykų? Kokias ugdymosi priemones naudojate per pamokas? Ar mokykla turi įtakos jūsų asmeninių tikslų įgyvendinimui?

2 pav. Įsivaizduojama ateities mokykla 1910 m. iliustracijoje

Prieš 300 metų švietėjai kėlė klausimą, kaip padaryti visuomenę tobulesnę, užtikrinti žmogaus teises ir laisves. Politikai nusprendė, kad tai įgyvendinti turys padėti švietimas. Būtent šiuos pokyčius, jų priežastis plačiau aptarsime vadovėlio I cikle. Jį nagrinėdami, atsakysime į klausimus:

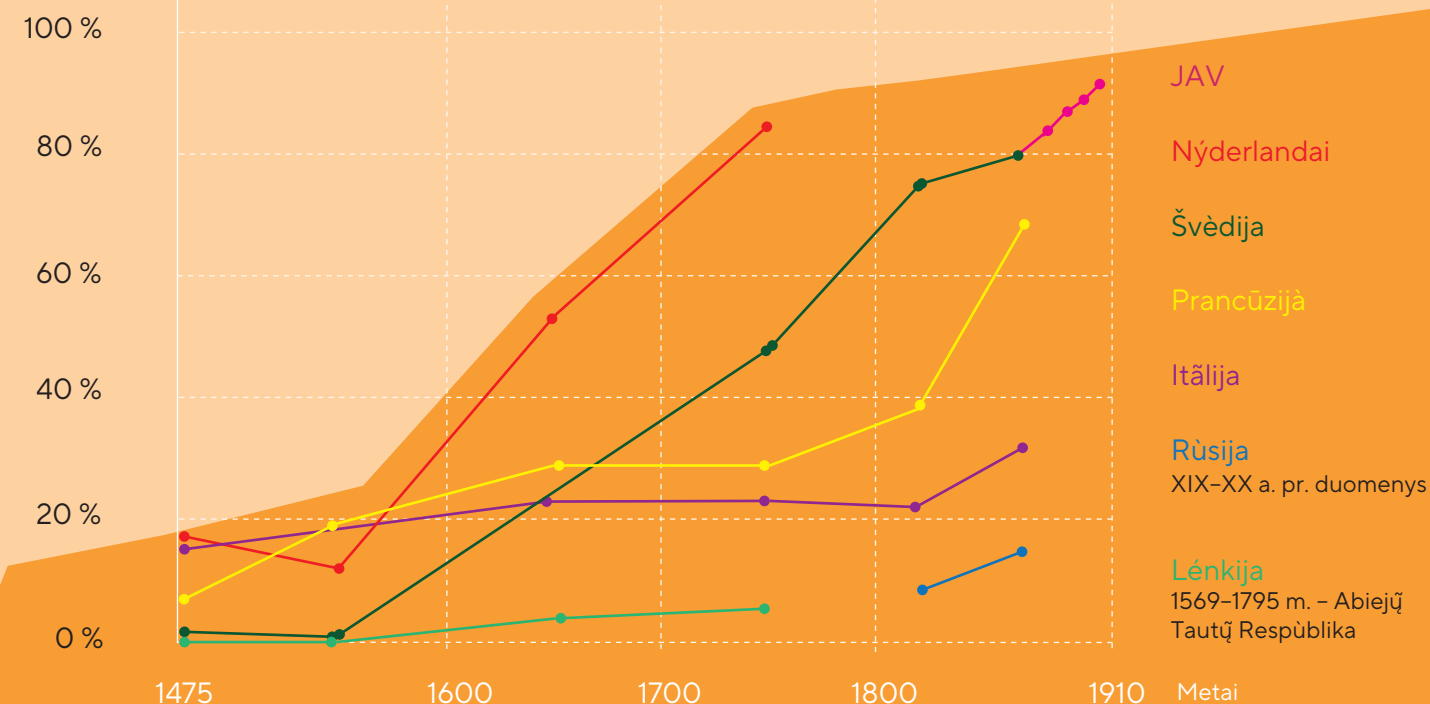
- Kaip keitėsi visuomenė ir jos vertybės XVII–XVIII a.?
- Kokios buvo Apšvietos idėjos?
- Kurios Apšvietos idėjos buvo įgyvendintos socialiniame, ekonominiame, politiniame ir kultūriniame gyvenime? Kurios idėjos nebuvo įgyvendintos? Kokių sunkumų kilo Prancūzijai ir Abiejų Tautų Respublikai, realizuojant Apšvietos sąjūdžio mąstytojų teorijas?

3 pav. Kompiuterizuota klasė XXI a.

Visuomenės raštingumo gerėjimas

Visuomenės
raštingumas

4 pav. Visuomenės raštingumo diagrama (1475–1910 m.) (duomenų šaltinis – interneto svetainė „Our World in Data“)

Ar pastebite, kaip ir kada keitėsi visuomenės raštingumas? Iš čia kyla svarbiausias šio ciklo klausimas: kuo visuomenei svarbus išsilavinimas ir mokslas? Atsakę į jį, aiškinsimės, kodėl dabartinė visuomenė būtent tokia, kas lėmė mūsų požiūrį į aplinką ir save pačius, kokios tendencijos vyrauja – kaip vienas įvykis ar idėja lemia kitą įvykį ar idėją.

moks.link/bbzz

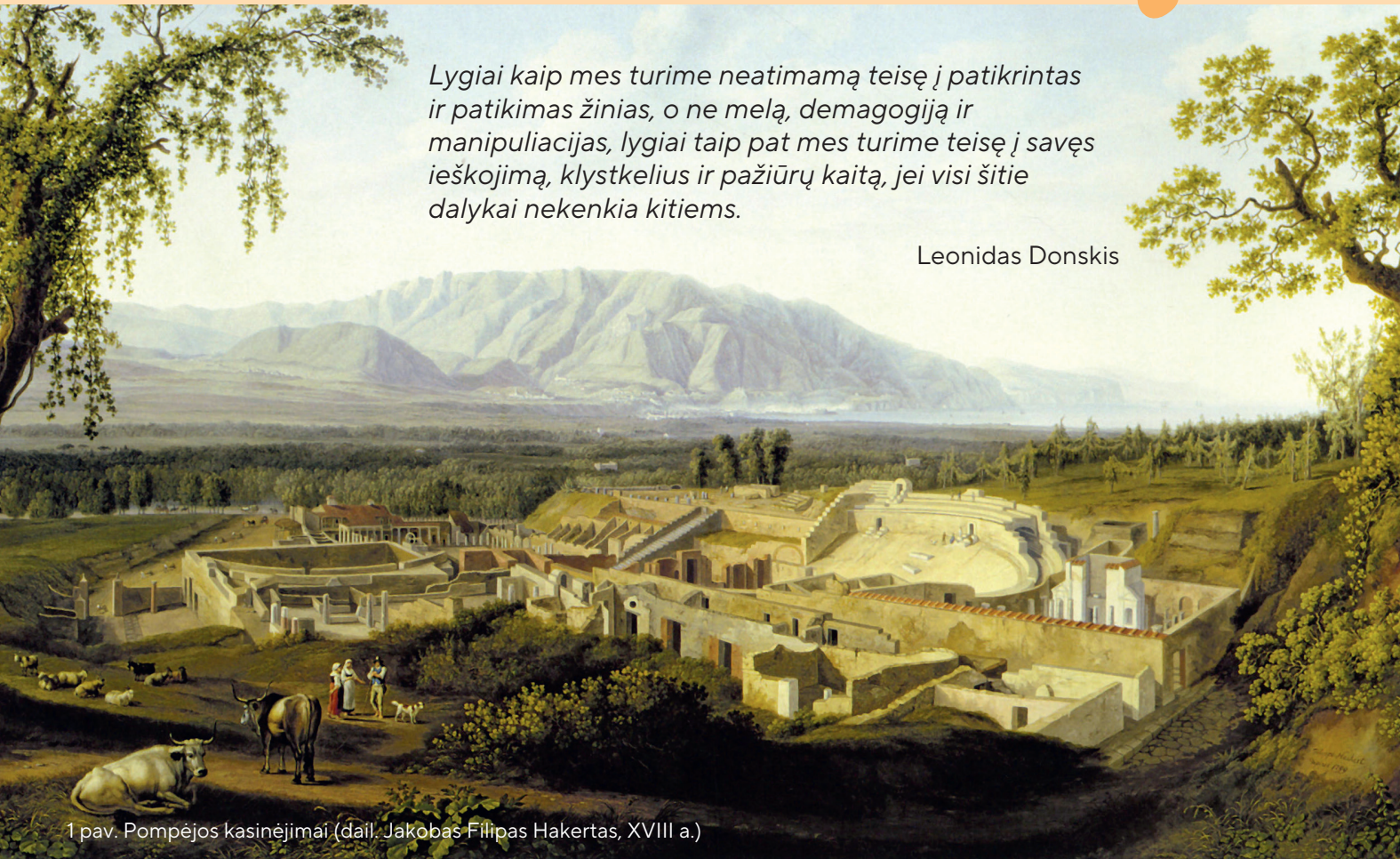
Apšvietos idėjų raiška Europoje ir Šiaurės Amerikoje

- Kodėl Apšvietos idėjos paplito būtent Šiaurės Amerikoje ir Europoje?
- Kurios Apšvietos idėjos ir kaip realizuotos JAV, Prancūzijoje ir Abiejų Tautų Respublikoje?
- Kodėl Apšvietos epochos konstitucinės ir politinių pokyčių idėjos pirmiau imtos realizuoti Šiaurės Amerikoje, o ne Europoje?

Lygiai kaip mes turime neatimamą teisę į patikrintas ir patikimas žinias, o ne melą, demagogiją ir manipuliacijas, lygiai taip pat mes turime teisę į savęs ieškojimą, klystkelių ir pažiūrų kaitą, jei visi šitie dalykai nekenkia kitiems.

Leonidas Donskis

1 pav. Pompėjos kasinėjimai (dail. Jakobas Filipas Hakertas, XVIII a.)

Apšvietos epochoje buvo aukštintas teiginių pagrindimas mokslo faktais ir nuolatinis kritinis jau įgytų žinių vertinimas. Siekiant objektyvių žinių apie tikrovės reiškinius, moksliniai tyrimai grįsti racionaliais samprotavimais, stebėjimais ir eksperimentais. Tai buvo patikimiausi ir priimtinausi pažintiniai gamtos mokslų tyrinėjotų būdai, paremti empirika (patirtimi), įrodymais, o ne įsitikinimais. XVIII a. susiformavo modernusis istorijos, kaip praeities tyrinėjimo, mokslas. Siekdami pažinti praeitį, istorikai ėmė tyrinėti ir kritiškai vertinti istorijos šaltinius.

Idėjų realizavimas teisės aktuose

Atradę Ameriką, europiečiai netrukus pradėjo ją kolonizuoti. 1558–1603 m. Anglija, valdoma iš Tiudorų dinastijos kilusios karalienės Elžbietos I (*Elizabeth I*), tapo galingiausia jūrų valstybe, kūrė **kolonijas** Šiaurės Amerikoje. Teritorijoje, kur dabar įsikūrusios JAV, Anglija pamažu įsteigė 13 kolonijų.

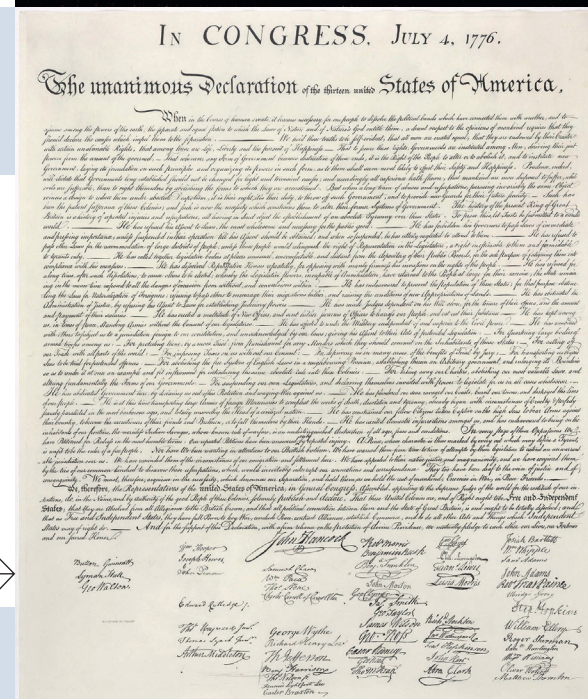
XVIII a. Šiaurės Amerikos kolonijų gyventojai (dalis jų įgijo žinių Europos universitetuose) perėmė Apšvietos idėjas. Gausėjo laisvės idėjas skleidžiančių periodinės spaudos ir kitų leidinių. Jie padėjo žmonėms įtikėti politinių pokyčių Šiaurės Amerikoje būtinybe. Visuomenės pasipiktinimą kėlė **metropolijos** (Didžiosios Britanijos) taikomi pramonės ir prekybos suvaržymai, todėl amerikiečiai, siekdami laisvės ir pilietinių teisių, suformavo Džordžo Vašingtono (*George Washington*, 1732–1799) vadovaujamą reguliariąją kariuomenę. 1775–1783 m. tarp 13 kolonijų ir metropolijos vyko Nepriklausomybės karas.

1776 m. liepos 4 d. Filadelfijoje susirinkęs Kontinentinis **kongresas** (Didžiosios Britanijos kolonijų atstovų Šiaurės Amerikoje susirinkimas) priėmė JAV nepriklausomybės **deklaraciją**. Vienas jos rengėjų buvo švietėjas Tomas Džefersonas (*Thomas Jefferson*, 1743–1826).

2 pav. Tomas Džefersonas

Tomo Džefersono biografija

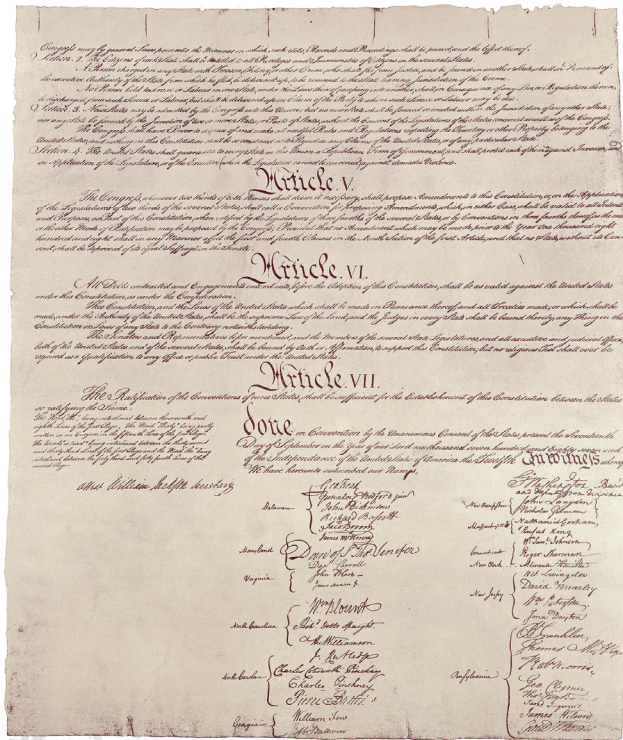
Kongresas (lot. *congressus* – susitikimas, susirinkimas) – valstybės (-ių), organizacijos (-ų) narių ar atstovų susirinkimas, taip pat JAV įstatymų leidžiamoji valdžia.

1781 m. Didžiosios Britanijos karinės pajėgos kapituliavo, o 1783 m. ši valstybė pripažino JAV nepriklausomybę. 1775–1783 m. įvykiai, pakeitę buvusių britų kolonijų gyventojų politinę ir socialinę padėtį, vadinami JAV revoliucija.

Amerikiečiai sukūrė nepriklausomą valstybę, sudarytą iš buvusių kolonijų. Jos tapo pirmosiomis 13 valstijų. Filadelfijos konstituciniame suvažiavime 1787 m. rugsėjo 17 d. buvo priimta Jungtinių Amerikos Valstijų **konstitucija**.

3 pav. JAV nepriklausomybės deklaracija, 1776 m. liepos 4 d.

Deklaracija (lot. *declaratio* – paaiškinimas, parodymas) – svarbus valstybės ar organizacijos pareiškimas sau aktualių klausimų.

Įgyvendinant šią Konstituciją, pirmuoju prezidentu išrinktas Džordžas Vašingtonas. Vėliau šis dokumentas ratifikuotas atskirų valstijų suvažiavimuose. Priimta JAV konstitucija taisyta 27 kartus. Pirmosios dešimt pataisų pavadintos Teisių bilium. Jų iniciatorius – Džeimsas Madisonas (*James Madison*), savo siūlymus pateikęs 1789 m. pirmajame JAV kongrese. Pagrindinis pataisų šalininkas buvo Tomas Džefersonas. Teisių bilis įsigaliojo 1791 m. gruodžio 15 d., jį ratifikavus trims ketvirtadaliams JAV valstijų. Bilyje įtvirtinti baudžiamosios teisės principai, žmogaus teisės ir laisvės.

JAV konstitucija

5 pav. JAV konstitucijos 4 puslapis su ją patvirtinusių parašais

1791 m. rugsėjo 3 d. Steigiamasis susirinkimas priėmė Prancūzijos konstituciją. Palyginti su JAV ir Abiejų Tautų Respublikos aukščiausiaja teise (teise, už kurią valstybėje viršesnio teisinio dokumento nėra), Prancūzijos konstitucijos, kaip teisės akto, apimtis buvo didžiausia. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija tapo jos preambulės (įžangos) dalimi.

6 pav. 1791 m. Prancūzijos konstitucijos antraštinis puslapis (Prancūzijos nacionalinio muziejaus archyvas)

C šaltinis. Iš 1791 m. Prancūzijos konstitucijos

3 skyrius. Apie viešąsias valdžias

1 straipsnis. Suverenitetas yra vienas, nedalomas, neatimamas ir neperleidžiamas. Jis priklauso Tautai; jokia žmonių dalis ar joks asmuo negali prisiimti jo įgyvendinimo.

2 straipsnis. Tauta, iš kurios vienintelės kyla visa valdžia, ją vykdyti gali tik atstovaujamoju būdu [...].

3 straipsnis. Įstatymų leidžiamoji valdžia deleguojama Nacionalinei Asamblėjai, sudarytai iš tam tikrai kadencijai laisvai renkamų atstovų, kad būtų jos įgyvendinama su Karaliaus sutikimu taip, kaip bus nustatyta toliau.

4 straipsnis. Vyriausybė yra monarchinė: vykdomoji valdžia yra deleguota Karaliui, kad, jam vadovaujant, būtų vykdoma ministrų ir kitų atsakingų asmenų taip, kaip bus nustatyta toliau.

5 straipsnis. Teisminė valdžia pavedama teisėjams, tautos išrinktiems tam tikrai kadencijai [...].

7 pav. Lėnkijos ir Lietuvos Valstybės valdovas Stanislovas Augustas Poniatovskis ir Seimo nariai pakeliui į Šv. Jono katedrą, kad prisiektų Gegužės trečiosios konstitucijai (dail. Janas Mateika, 1891 m.)

Keliais mėnesiais anksčiau nei Prancūziją pirmąją konstituciją Europoje (antrąją pasaulyje) priėmė Lėnkijos ir Lietuvos Valstybė. Šio Valdymo įstatymo, arba Gegužės trečiosios konstitucijos, sudėtinė dalis buvo ir 1791 m. spalio 20 d. Seimo priimtas įstatymas „Abiejų Tautų tarpusavio įžadas“.

D šaltinis. Iš Abiejų Tautų Respublikos konstitucijos (1791 m. gegužės 3 d.)

Konstitucijos preambulė:

[...] pripažindami, jog mūsų visų likimas priklauso vien tik nuo tautos konstitucijos patvirtinimo ir pataisos, iš ilgos patirties pažinę įsisenėjusias mūsų valdymo ydas, siekdami pasinaudoti metu, kuriame Europa yra atsidūrusi, bei ta blėstančia akimirka, kuri sugrąžino mus sau patiems, laisvi nuo žeminančių svetimos prievartos reikalavimų, labiau už gyvybę, už asmeninę laimę brangindami politinę egzistenciją ir tautos, kurios likimas patikėtas mūsų rankoms, išorinę nepriklausomybę bei vidinę laisvę, taip pat norėdami pelnyti esamų ir būsimų kartų palaiminimą bei dėkingumą, nepaisydami kliūčių, kurios gali kelti mums aistras, visuotinio gėrio, laisvės įtvirtinimo, savo tėvynės ir jos sienų išsaugojimo vardan su didžiausia dvasios tvirtybe priimame šią Konstituciją [...].

1 straipsnis. Viešpataujanti religija

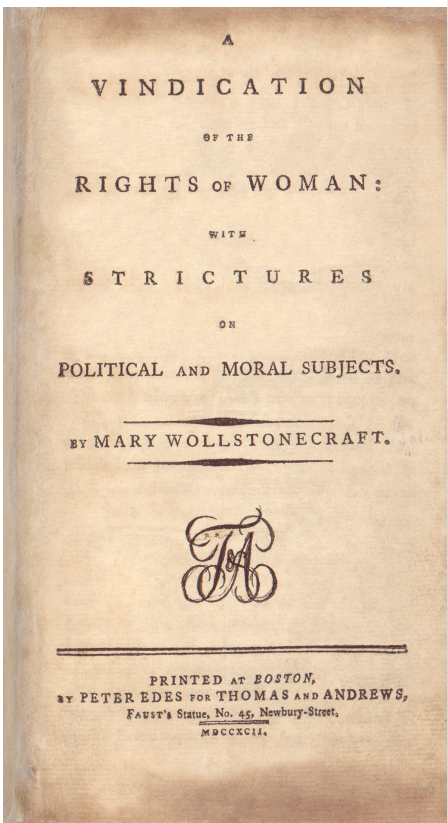
Tautos viešpataujanti religija yra ir bus Romos katalikų šventas tikėjimas [...]. [...] tad privalome suteikti tikėjimo ramybę ir valdymo globą visiems žmonėms, kokio išpažinimo jie bebūtų, ir dėl to garantuojame visų apeigų ir religijų laisvę Lėnkijos kraštuose pagal kraštų įstatymus. [...]

5 straipsnis. Valdymas, arba viešųjų valdžių paskirtis

Visa žmonių visuomenės valdžia kyla iš tautos valios. Idant valstybių vientisumas, pilietinė laisvė ir visuomenės tvarka visam laikui išliktų pusiausvira, lenkų tautos valdymą turi sudaryti trys valdžios [...]: įstatymų leidžiamoji valdžia – Seimas; aukščiausioji vykdomoji valdžia – Karalius bei Sargyba; teisminė valdžia – šiam tikslui įkurtos ar įkursimos jurisdikcijos.

10 pav. Prancūzų damos apranga (1778 m., Prancūzų mados ir kostiumų galerija).

11 pav. Merės Volstonkraft (Mary Wollstonecraft), laikomos pirmąją britų feministę, 1792 m. veikalo „Moteryų teisių įrodymas“ antraštinis puslapis. Veikale teigiama, kad visuomeninis ir politinis tautos gyvenimas pagerėtų, jei moterys įgytų vertingų socialinių įgūdžių, jei nebūtų laikomos vien šios visuomenės papuošalu.

C šaltinis. Istorikas Dariusas Lukasevičius (*Dariusz Łukasiewicz*) apie švietimo sistemos pertvarką Prūsijoje

XVIII a. Prūsijos valstybė siekė palaipsniui įvesti švietimo sistemos kontrolę ir perimti ją iš Bažnyčios. 1763 m. [karalius Frydrichas II Didysis] išleido Generalinius krašto mokyklų nuostatus, kuriais buvo įtvirtintas privalomas mokslas vaikams nuo penkerių iki trylikos arba keturiolikos metų amžiaus. Nuostatai reikalavo, kad mokoma būtų ne tik žiemą, bet ir vasarą. Mokymas vasarą turėjo sudaryti 1/4 visų mokslo metų laiko. Mokyklos tikslas buvo parengti vaikus konfirmacijai¹. Sumokėti mokytojų už darbą reikėjo pagal tai, kokių dalykų vaikas mokėsi: ar tik skaityti, ar dar ir rašyti bei skaičiuoti [...]. Kadangi daugelis tėvų neišgalėjo apmokėti mokytojų paslaugų, karalius paskyrė tam tikrą sumą iš valstybės išdo mokytojams išlaikyti. Tačiau skirtų lėšų pakako vos 50 mokytojų atlyginimams.

¹ Konfirmacija – krikščionių tikėjimo sutvirtinimas.

D šaltinis. Išeivijos pedagogas Jonas Antanas Račkauskas apie švietimo pertvarką Áustrijoje

Šventosios Rėmos imperatorės Marijos Teresės nurodymu Áustrijoje 1773 m. buvo parengtas švietimo reformos planas, pagal kurį numatyta, kad kiekvienas pilietis gaus išmokslinimą pagal savo socialinę padėtį ir pašaukimą; bus surasti ir parengti atitinkami mokytojai ir visoje šalyje bus suvienodinta švietimo sistema. Reforma pradėta įgyvendinti 1774 m.

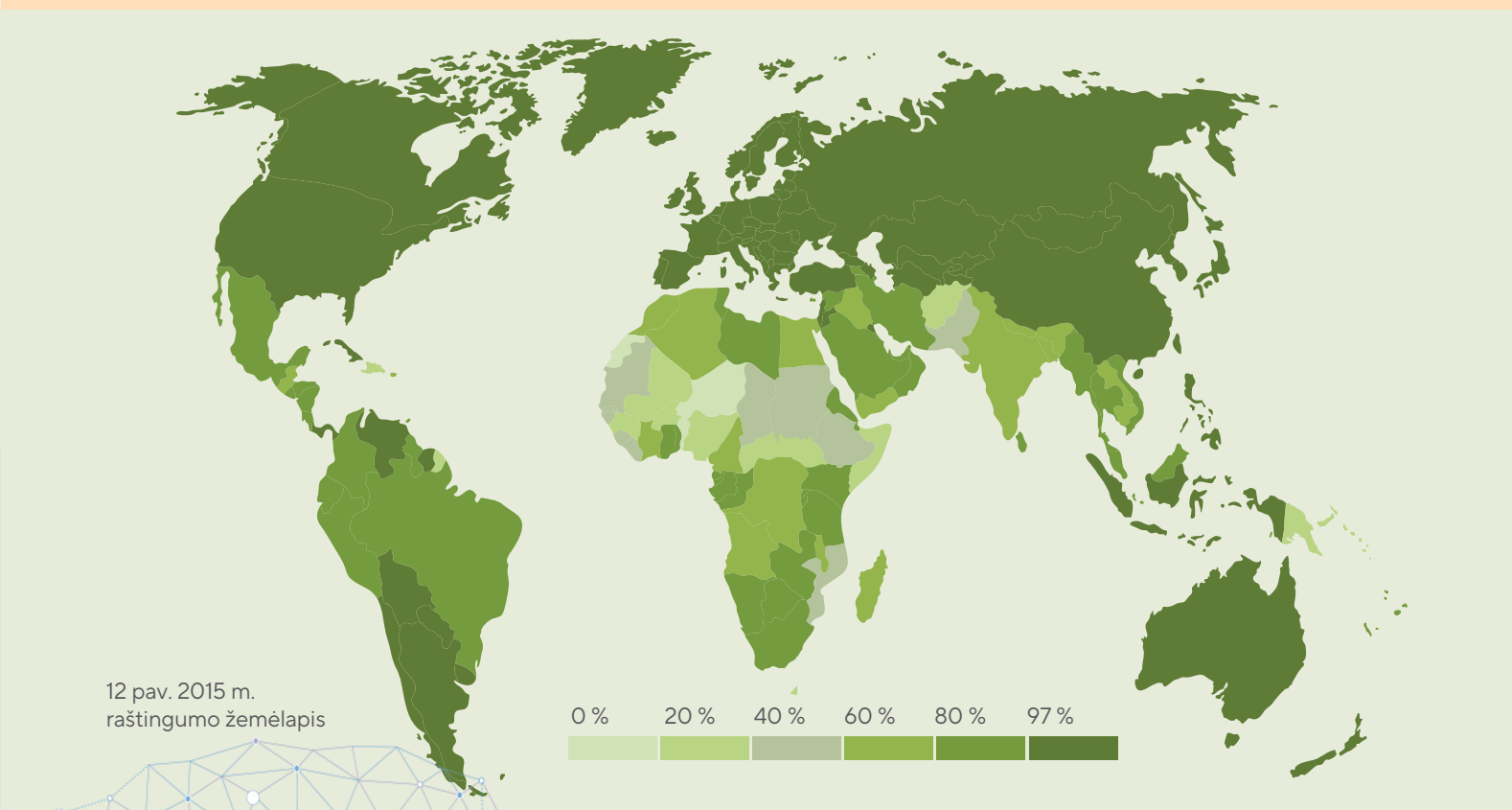
E šaltinis. Istorikas Ulrichas im Hofas apie emancipaciją

Sąvoka emancipatio, Romos teisėje vartojama paleidimui iš tėvo valdžios nusakyti, reiškia išsivadavimą iš patriarchalinių santykių. Taip pat ji suvokta ir XVIII amžiaus gale: „Emancipacija nuo aklos priklausomybės, atmetanti [...] visas prievartos priemones [...]“. Emancipacija [...] apėmė ir atskirus asmenis, ir grupes: buržuaziją, valdinius, žemąjį sluoksnį, baudžiauninkus, vergus, ypač žydus ir tam tikra prasme moteris.

Argumentuokime

Apibrėžkite emancipacijos sąvoką. Kokios socialinės grupės savarankiškai arba kitų visuomenės grupių padedamos siekė emancipacijos? **Pagrįskite**, koku tikslu tai buvo daroma. Remkitės E šaltiniu ir temos medžiaga.

DABARTIES PASAULIS. Mūsų laikais būtų sunku suvokti, kaip kas nors galėtų nemokėti rašyti ar skaityti. Pasvarstykite, kaip reikėtų gyventi šiuolaikiniame pasaulyje, neturint šių įgūdžių. Kaip bendrautumėte socialiniuose tinkluose, sužinotumėte naujienas? Išnagrinėkite 2015 m. raštingumo žemėlapij ir palyginkite jį su raštingumo diagramos duomenimis iki Apšvietos epochos (p. 27). Kodėl Europoje ir Šiaurės Amerikoje gyventojų raštingumas taip pagerėjo? Kuriuose žemynuose ir kodėl raštingumas prastesnis?

Aktualija. Šių dienų pasaulio neįsivaizduojame be kompiuterių ir interneto. XVIII a. mokslininkai pradėjo leisti enciklopedijas. Nors jos darėsi vis prieinamesnės, dar ilgai buvo nelengva rasti norimą informaciją. Mūsų laikais informacijos ir knygų įvairiomis kalbomis ir temomis galima rasti net neišeinant iš namų.

Kokias visuomenės problemas sukelia internetinių žiniasklaidos priemonių, informacijos ir socialinių tinklų gausėjimas?

- 1 Paaškindite Leonido Donskio žodžius apie žmogaus teises ir laisves (p. 44). Remkitės šia ciklo tema.
- 2 Nurodykite socialinius, švietimo (ugdymo) ir mokslo, politinius (valstybės valdymo) ir ekonominius pokyčius, įvykusius Apšvietos epochoje. Įvardykite šaltinį ar šaltinius, kuriais rėmėtės. Pagrįskite savo pasirinkimą argumentais, citatomis iš šių šaltinių.

KO IŠMOKAU? KODĖL TAI SVARBU?

moks.link/bcbb

Apibendrinimas

Apšvietos idėjos ir jų sklaida.

Napoleono epocha

Ciklo apibendrinimo užduotis

- Parenkite ciklo idėjų konspektą – schemą arba infografiką. Remkitės idėjų banku (p. 30–37), kitų šaltinių informacija, iliustracijomis, atspindinčiomis Apšvietos epochos socialinių, švietimo ir mokslo, politinių ir ekonominių idėjų raišką.
- Galite naudotis pasirinktomis skaitmeninėmis priemonėmis.

Socialinės idėjos

SOCIALINĖ RAIŠKA

- 1 tema.** Socialiniai Amerikos ir Europos teisės pokyčiai
- 2 tema.** Socialiniai Prancūzijos didžiosios revoliucijos padariniai
- 3 tema.** Apšvietos sąjūdžio idėjų poveikis Lenkijos ir Lietuvos Valstybės socialiniam gyvenimui
- 4 tema.** Napoleono Bonaparto socialinės politikos rezultatai

Švietimo (ugdymo) ir mokslo idėjos

ŠVIETIMO IR MOKSLO RAIŠKA

- 1 tema.** Amerikos ir Europos švietimo sistemos ir mokslo pokyčiai
- 2 tema.** 1789–1799 m. Prancūzijos didžiosios revoliucijos padariniai švietimo (ugdymo) ir mokslo sritims
- 3 tema.** Apšvietos sąjūdžio poveikis Lenkijos ir Lietuvos Valstybės švietimo sistemai
- 4 tema.** Napoleono Bonaparto valdymo įtaka švietimui (ugdymui)

Apšvietos epocha

POLITINĖ RAIŠKA

- 1 tema.** Politiniai ir teisiniai (valstybės valdymo) pokyčiai Amerikoje ir Europoje
- 2 tema.** Politiniai 1789–1799 m. Prancūzijos didžiosios revoliucijos padariniai
- 3 tema.** Apšvietos idėjų poveikis politiniam Lenkijos ir Lietuvos Valstybės gyvenimui – reformos ir jų įgyvendinimas
- 4 tema.** Napoleono Bonaparto valdymo įtaka politinei Europos valstybių raidai

Politinės ir valstybės valdymo idėjos

EKONOMINĖ RAIŠKA

- 1 tema.** Ekonominiai pokyčiai Amerikoje ir Europoje. Teisinis ekonomikos reguliavimas
- 2 tema.** Ekonominiai 1789–1799 m. Prancūzijos didžiosios revoliucijos padariniai
- 3 tema.** Apšvietos sąjūdžio idėjų poveikis ekonominiam Lenkijos ir Lietuvos Valstybės gyvenimui
- 4 tema.** Napoleono Bonaparto ekonominė politika ir jos rezultatai

Ekonominės idėjos

Pasiūlykime sprendimą

Padiskutuokite su klasės draugais, kokią švietimo ir mokslo ateitį **įsivaizduojate** (po 10, 100 metų). Įdomiausias idėjas **atrinkite**. Ką reikėtų daryti, siekiant užtikrinti švietimo raidos sėkmę?

ŠALTINIAI

A šaltinis. Filosofas Bronislovas Kuzmickas apie Apšvietą

[...] racionalumas švietėjams – tai logiškai išlavėjęs ir gamtos mokslų žiniomis praturtinamas protas, kuriam svarbiausia – visose gyvenimo srityse siekti aiškumo, pagrįstumo, praktinio tikslingumo. Sektinu pažintinio aiškumo etalonu jie laikė gamtos mokslus, didelį poveikį jiems darė Niutono ir kitų to meto fizikų formuluojami klasikinės mechanikos dėsniai. Mokslininkų atradimai buvo aptarinėjami, jų autoriais žavimasi, nebūtinai stengiantis juos suprasti. Augo pasitikėjimas protu, mokslu, vyravo pažintinis optimizmas, buvo manoma, kad proto, kaip ir gamtos, dėsniai yra visuotiniai, bendri visiems žmonėms, svarbu juos pažinti, plėtoti ir ugdyti. [...]

Domėjimąsi gamtos mokslais papildė dėmesys politinei filosofijai, kurioje buvo svarstomi politinės valdžios legitimumo¹, pilietiškumo, žmogaus teisių klausimai, kritikuojant ir smerkiant feodalizmą, luominius skirtumus, monarchiją, klerikalizmą – visa tai, kas buvo laikoma „senojo režimo“ ramsčiais.

¹ Legitimumas – teisėtumas.

B šaltinis. Filosofas Imanuelis Kantas (Immanuel Kant) apie Apšvietos epochos esmę ir pažinimą

Švietimas yra žmogaus išvadavimas iš nesavarankiškumo, dėl kurio pats žmogus kaltas. Nesavarankiškumas yra nesugebėjimas naudotis savo protu kitų nevadovaujamam. [...] Visas pažinimas prasideda nuo jausimų, paskui pereina į intelektą ir užsibaigia prote, už kurį aukščiau mumyse nieko nėra apdoroti stebėjimo medžiagai ir pajungti jai aukščiausiam mąstymo vienumui.

C šaltinis. Teisininkas Egidijus Jarašiūnas apie JAV konstituciją

Net penkios valstijos, ratifikuodamos naująją Konstituciją, tai darė tik su išlyga, jog nedelsiant bus padarytos jos pataisos, įtvirtinančios žmogaus teises ir laisves. Tad 1791 m. pirmosios dešimt pataisų įsigaliojo ir tapo Jungtinių Valstijų Konstitucijos dalimi.

Šios pataisos – garsusis Bill of Rights (Teisių bilis). Jis įtvirtino žodžio, sąžinės, taikių susirinkimų laisvę (I pataisa), asmens teisę turėti ir nešioti šaunamąjį ginklą (II pat.), draudimą be šeimininko sutikimo įkurdinti kareivius privačiuose namuose (II pat.), teisę į asmens, būsto, dokumentų ir turto neliečiamybę, apsaugą nuo nepagrįstų kratų ir areštų (IV pat.), procesines garantijas (prisiekusiųjų teismo galimybę, draudimą liudyti prieš save, riboti asmens laisvę, turtą, atimti gyvybę be atitinkamo teismo sprendimo ir t. t.) (V pat.), kaltinamojo teisę į greitą ir viešą teismą, teisę susipažinti su kaltinimu ir t. t. (VI pat.), kad ne tik baudžiamosios, bet ir civilinės bylos gali būti nagrinėjamos prisiekusiųjų teismo (VII pat.), draudimą reikalauti didelių užstatų, imti dideles baudas, skirti žiaurias, neįprastas bausmes (VIII pat.); nustatė, jog nenurodytos Konstitucijoje teisės nepaneigia kitų teisių ir laisvių (IX pat.), apibrėžė federacijos ir valstijų įgaliojimus, nurodydamas, kad federacijai neperduotos teisės lieka valstijoms ir jų žmonėms (X pat.). Žmogaus teises plėtė vėlesnės Konstitucijos pataisos ir praktika.

D šaltinis. Iš 1791 m. rugsėjo 3 d. Prancūzijos konstitucijos

1 skyrius. Pagrindinės nuostatos, kurias garantuoja Konstitucija:

1) visi piliečiai turi teisę būti priimami į darbą ar pareigas neatsižvelgiant į jokių kitų skirtumų, išskyrus turimas dorybes ir talentą (gebėjimus);

2) mokesčiai paskirstomi visiems piliečiams proporcingai jų galimybėms;

3) už tuos pačius nusikaltimus visi piliečiai baudžiami tokiomis pačiomis bausmėmis.

Konstitucija taip pat garantuoja prigimtines ir pilietines teises:

- laisvę išvykti ir atvykti, laisvę nebūti suimtam ar sulaikytam, išskyrus Konstitucijos nustatytas formas;
- laisvę kalbėti, rašyti, spausdinti ir skelbti savo mintis, netaikant jokios cenzūros;
- laisvę atlikti savo tikėjimo religines apeigas [...];
- [...] nuosavybės neliečiamumą [...];
- piliečiai turi teisę pasirinkti religiją ir rinkti kulto tarnus [...].

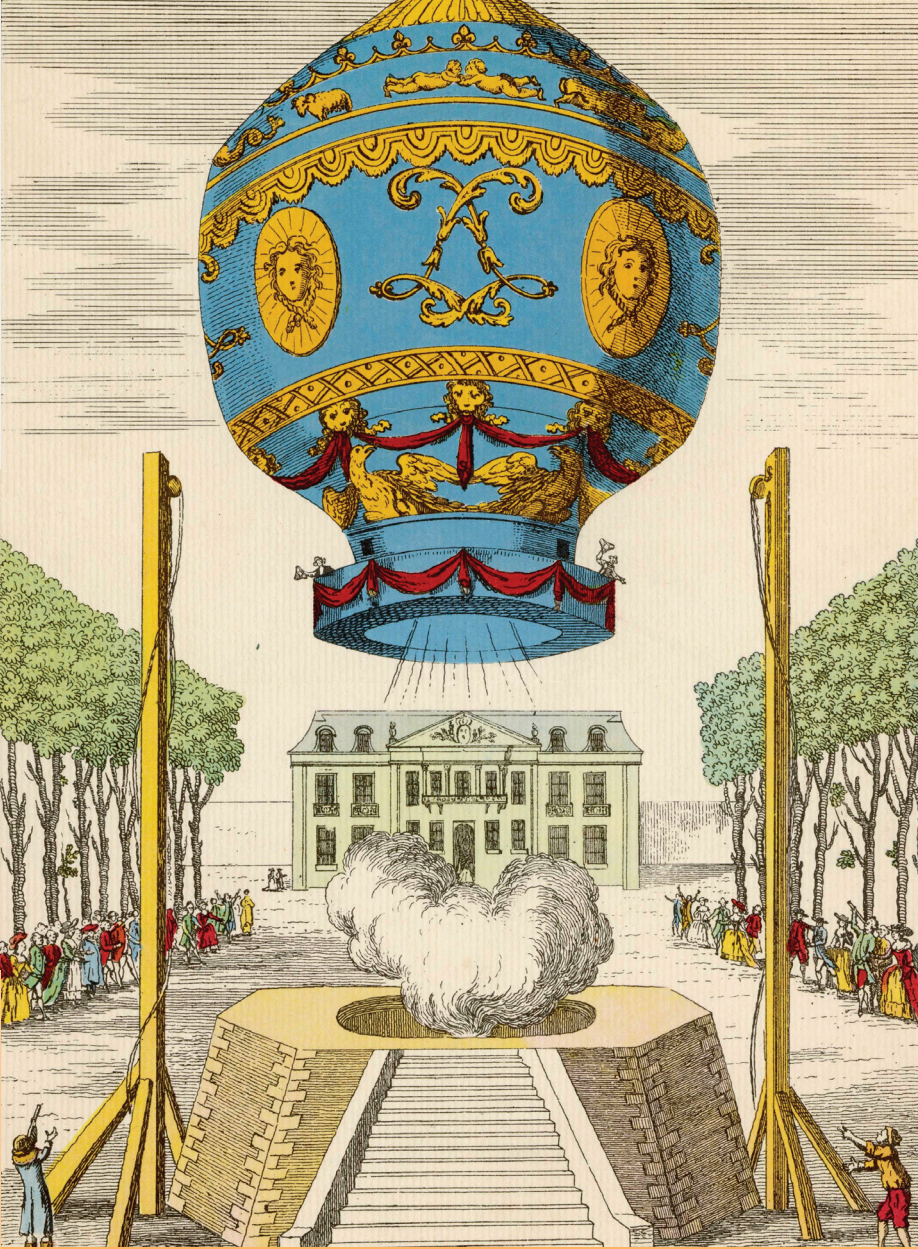
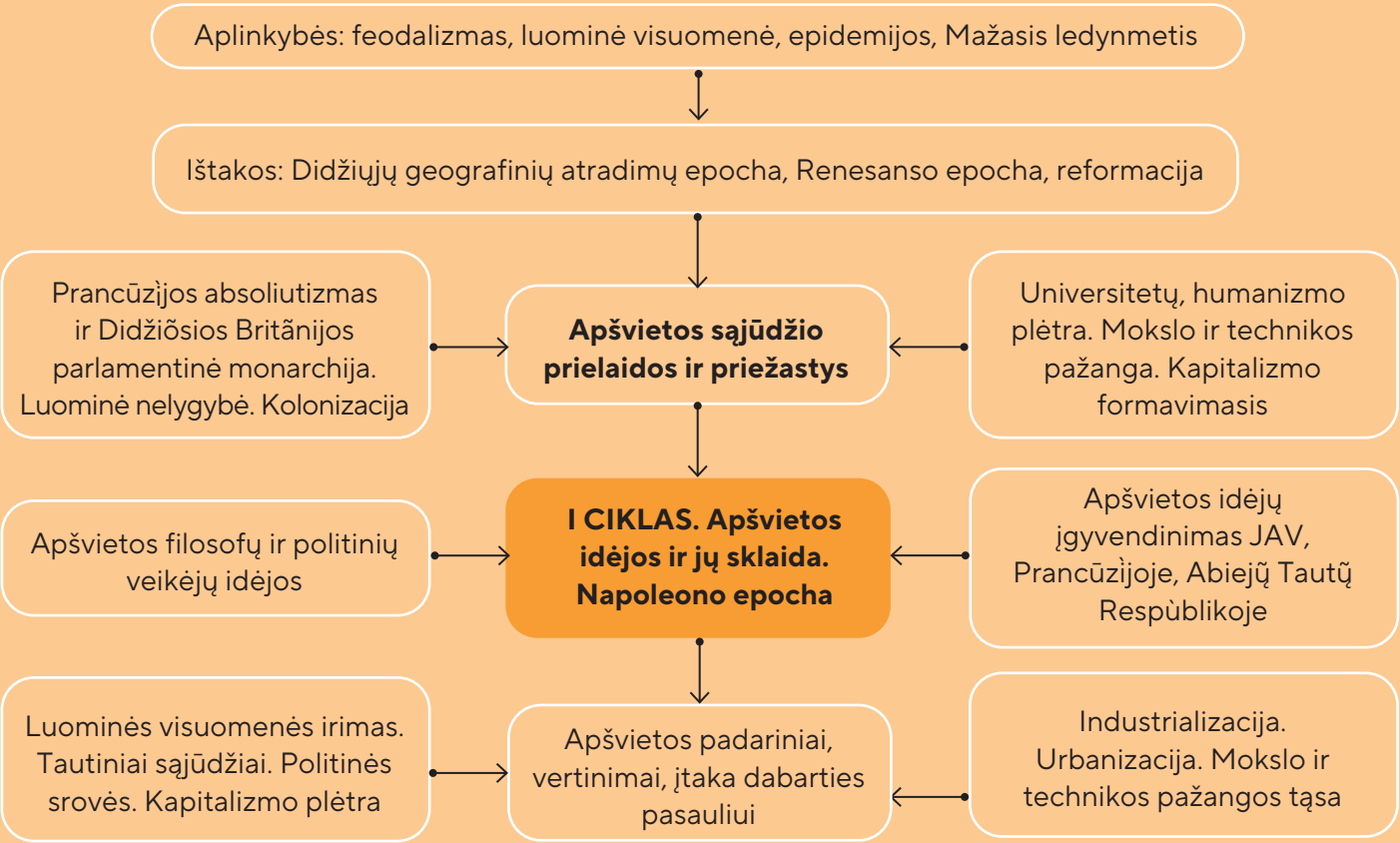
Svarbiausios sąvokos:

- Apšvietà
- bajorų konfederacija
- Civilinis kodeksas
- deklaracija
- diktatūra
- Direktorija
- Edukacinė komisija
- enciklopedistai
- jacobinai
- kongresas
- konstitucija
- kontineinė blokadà
- konstitucinė monarchija
- liberum veto
- revoliucija
- sekuliarizacija
- teroras

Papildomos sąvokos:

- absoliutinė monarchija
- Generāliniai luomai
- konvehtas
- metropolija
- kolonija
- konkordatas
- palivarkas
- protėktorius
- santvarka
- separatizmas
- valdymo būdas
- valdymo forma
- žirondistai

Apšvietos epochos schema

Atlikite užduotis. Naudokitės ciklo apibendrinimo infografiku ir Apšvietos epochos schema.

- 1 Kokias naujas sąvokas išmokote? Ką jos reiškia? Kurioje ciklo temoje jos buvo pavartotos pirmą kartą? Pateikite teiginių, vartodami tas sąvokas.
- 2 Kokias asmenybes nagrinėjote? Kokios jų idėjos ir veiksmai padarė poveikį to meto atskirų šalių ar regionų raidai?
- 3 Kokius įvykius ir reiškinius nagrinėjote? Kurie iš jų nulėmė Apšvietos susiformavimą, o kuriuos priskirtumėte Apšvietos idėjų raiškai ar padariniams?
- 4 Kaip gebate paaiškinti Apšvietos idėjas, jų ištakas, Apšvietos sąjūdžio priežastis, raišką, padarinius?
- 5 Kaip pavyko atlikti įžanginės ir kitų ciklo temų užduotis?

Įsivertinu

I. PRADEDU	II. MOKAUSI	III. GEBU	IV. TOBULĖJU
Užduotis atlieku, jei man kas nors padeda.	Užduotis atlieku pagal nurodymus. Prireikus prašau pagalbos.	Užduotis atlieku su tikslingai pasirinkta pagalba.	Užduotis atlieku savarankiškai.
Stokuju motyvacijos. Varžausi prašyti pagalbos, abejoju dėl savo sprendimų.	Dažnai nerimauju, ar teisingai atlikau užduotis, kartais nedrįstu prašyti pagalbos, stengiuosi išvengti sunkių užduočių, nesėkmių, kritikos.	Dažniausiai esu tikras dėl savo sprendimų, drąsiai prašau pagalbos. Nesėkmes stengiuosi priimti ramiai, bandau iš jų mokytis.	Pasitikiu savimi, stengiuosi mokytis savarankiškai, konstruktyviai priimu kritiką. Padedu mokytis kitiems.